

heid. In augustus 1940, toen het Nederlandse volk voor de vraag stond, hoe ze haar krachten bundelen moest om zichzelf te kunnen blijven tegenover de Duitse bezettende macht, vatte Colijn zijn grondovertuiging, dat een nationale eenheid nooit een versmelting van alle volksgroepen kon zijn, nog eens samen met de woorden: 'Maar ook zal men iets anders moeten beseffen. Dit namelijk, dat het Nederlandsche volk nu eenmaal uit drie groote geestelijk verschillend georiënteerde groepen is samengesteld. Een derde van dit volk is, om het maar in gewone taal te zeggen, orthodox Protestant, een derde is Roomsche Katholiek, een derde is gegrepen door de grondgedachten van het humanisme. Deze drie groote geestelijke stromingen zijn er nu eenmaal in ons volk en bij allen arbeid, die op praktisch terrein verricht wordt, zal men ook met dat feit moeten rekenen.'⁵

Deze woorden vatten het beleid samen, dat hij sinds 1922 gevolgd had als Kuypers opvolger als hoofdredacteur van *De Standaard*. Colijn polemiseerde nauwelijks en was niet heftig in zijn journalistiek. Zijn uitgangspunt vond instemming binnen antirevolutionaire kring en was aanvaardbaar voor brede kringen daarbuiten.

Op kerkelijk en theologisch terrein lag de situatie in gereformeerde kring anders. Hier is steeds een zeker verschil van mening blijven bestaan over de vraag, welke houding er voor de bestrijding van kerkelijke en theologische tegenstanders in de plaats moest komen. Ook hier is getracht het standpunt van Kuiper in kerk en theologie zuiver te bewaren, terwijl op basis daarvan incidentele samenwerking werd gezocht met min of meer verwante richtingen en personen in kerkelijk Nederland. Maar in kerkelijke kring is er niemand opgestaan, die zoals Colijn in antirevolutionaire kring, een brede consensus voor een dergelijk beleid wist te vormen, al had de in 1921 overleden hoogleraar in de dogmatiek dr. H. Bavinck, zij het zonder concreet program, voorzichtig in deze richting gewezen.

In dit klimaat trad Klaas Schilder op. Hij was sinds 1914 predikant in de Gereformeerde Kerken, het uit volgelingen van Afscheiding en Doleantie in 1892 ontstane kerkgenootschap. De pers in deze kerken was breed ontwikkeld. Plaatselijke gemeentes hadden doorgaans een eigen kerkbode, waarvan de redactie verzorgd werd door de predikant; zo'n kerkbode bevatte meestal een meditatie en een rubriek mededelingen. Daarnaast waren er kerkelijke bladen op provinciaal niveau, die door verschillende predikanten uit de regio verzorgd werden. Deze periodieken bevatten naast de zojuist genoemde elementen ook kerkelijk nieuws en commentaar van gezaghebbende predikanten. Op landelijk niveau bestond

5. H. Colijn, 'Eenheid of eensgezindheid', in: *Geestelijke vrijheid, redevoeringen gehouden in de Apollohal te Amsterdam op 10 augustus 1940*, Amsterdam, z.j. [1940], 19.